

De fiscale bakens verzetten

van Berkum, P.P.

Published in:
Maandschrift Economie

Document version:
Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:
1948

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
van Berkum, P. P. (1948). De fiscale bakens verzetten. *Maandschrift Economie*, 12(11), 519-526.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright, please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

DE FISCALE BAKENS VERZETTEN

door

Prof. Dr. P. P. VAN BERKUM

Naar aanleiding van het jaarverslag van Lever Brothers & Unilever N.V. over 1947 en de in aansluiting daaraan gehouden redevoering door de Voorzitter van het Unilever-concern in de algemene vergadering van aandeelhouders.

Elke oorlog brengt verarming. Na elke oorlog dreigt een financiële chaos. De krachtigste middelen moeten te baat worden genomen om daaraan het hoofd te bieden. De oorlogsverliezen door de gemeenschap geleden moeten door de gehele gemeenschap worden gedragen. Bijdragen uit kapitaal, ook van ondernemingen, bijdragen uit inkomen zullen zo billijk mogelijk moeten worden verdeeld. Daarbij is het echter een punt van het allerhoogste belang, dat de overheid, wanneer eenmaal de eerste en ergste verliezen zijn gedekt, haar schema van monetaire en budgetaire politiek herziet en aan de veranderde economische omstandigheden aanpast. Met name zullen dan, als in eerste aanleg de uitspreiding van het oorlogsverlies voltooid is, monetaire en fiscale maatregelen gericht moeten worden op een politiek, die producenten en inkomentrekkers een krachtige aansporing geeft om het verloren gegane kapitaal zo snel mogelijk weer aan te vullen. Verdere intering op het nationale productievermogen leidt tot een ramp, omdat zij de regenererende krachten tot vergroting van de goederenvoorraad onvoldoende activeert en zo het probleem onoplosbaar maakt. Speciaal de thans ten laste van het bedrijfsleven en inkomentrekkers geheven belastingen zijn dermate drukkend, dat zij remmend werken op de ontplooiing van de ondernemersactiviteit en op de mogelijkheid en bereidheid tot sparen en zuinig financieel beheer.

De Voorzitter van het Unilever-concern heeft in de onlangs gehouden algemene vergadering van aandeelhouders zeer nadrukkelijk op deze problemen de aandacht gevestigd. Ofschoon in hoofdzaak de nadelen voortvloeiend uit de prijs- en belastingpolitiek voor het Unilever-concern werden belicht, zijn de getrokken conclusies van algemene gelding. Het wil ons echter voorkomen, dat aan de onderhavige beschouwingen, die algemeen de aandacht hebben getrokken, nog meer kracht kan worden bijgezet, wanneer zij worden geplaatst tegen de achtergrond van een algemene analyse van de financieringsproblemen, waarvoor het Nederlandse bedrijfsleven zich thans geplaatst ziet. Alvorens enkele grepen uit de Unilever-beschouwingen te doen,

willen wij eerst de brede achtergrond weergeven, waartegen deze beschouwingen moeten worden gezien.

I

Zeer vereenvoudigd en schematisch treedt het financieringsprobleem in drieërlei vorm op, n.l. (a) in verband met het wederom op peil brengen van de normale voorraadposities en de normaal te hervatten productie, (b) in verband met hoognodige vernieuwing, modernisering van de duurzame productiemiddelen (outillage) en verbetering der organisatie, (c) in verband met eveneens nodige vergroting van de productie en/of uitbreiding van bedrijven, vooral in die gevallen, waarin de ontwikkeling in de afgelopen jaren bij het normale accres en de technische vooruitgang ten achter gebleven is.

Het behoeft geen betoog, dat de hier gegeven onderscheiding in de praktijk niet exact is door te voeren. Veelal toch zullen de financiële behoeften zich bij de drie categorieën gecombineerd voordoen en gaan zij in elkander over. Zo gaan vervanging van een versleten productiemiddel en expansie in vele gevallen samen, doordat een ander, beter productiemiddel wordt aangeschaft. Voor ons doel is de indeling evenwel bruikbaar.

Algemeen getypeerd is de financieringssituatie aldus, dat ondanks intact gebleven kapitaalcijfers en reserves, het reële goederenbezit van de ondernemingen sterk is achteruitgegaan. De naoorlogse inflatie en verarming weerspiegelt zich hierin duidelijk en evenals dit met het gewone geld het geval is, zijn ook de kapitaalcijfers ten dele fictief. Globaal genomen zou men nog kunnen zeggen, dat het bij ondernemingen beschikbare kapitaal voldoende is, om, zonder hulp van buiten, de behoefte onder (a) genoemd te dekken, waarbij in aanmerking moet worden genomen, dat het peil der vlottende voorraden naar verhouding lager ligt dan voorheen en dat ook de kwaliteit niet meer dezelfde is. De enorme prijsstijging van de voorraden is er aansprakelijk voor, dat een zo zware wissel op de financiële capaciteit moest worden getrokken, dat in de meeste gevallen voor de in directe urgentie en tijdsvolgorde later komende behoeften als onder (b) en (c) genoemd, geen of geen voldoende middelen meer aanwezig zijn.

Verlichting van de druk op de liquide positie door aantrekking van kapitaal van buiten af is weinig aantrekkelijk en bepaaldelijk voor ondernemingen van kleiner formaat, waarvoor de kapitaalmarkt niet openstaat, onmogelijk. Voor de grotere ondernemingen heeft de aanvankelijke willigheid en ruimte van de kapitaalmarkt inmiddels plaats gemaakt voor een bedenkelijke krapte. De oorzaken daarvan vormen een probleem op zichzelf, maar het is voldoende te constateren, dat langs deze weg een oplossing

zeer moeilijk gaat worden. Zij is bovendien zoals gezegd weinig aantrekkelijk, omdat, wanneer men zijn toevlucht zou nemen tot het aantrekken van nieuw kapitaal men het gevaar loopt, dat het bestaande kapitaal verwatert, doordat verplichtingen worden aangegaan zonder dat redelijkerwijze vaststaat, dat het nieuw opgenomen geld tot vermeerdering van winst zal leiden en een blijvend normaal rendement zal opleveren. Bewijst de thans hokkende emissiestroom, dat men tot het inzicht is gekomen, dat de door vele ondernemingen reeds aangegrepen oplossing via de kapitaalmarkt tot voorziening in dringende kapitaalbehoeften te geraken minder rationeel is?

Het feit, dat in steeds talrijker wordende gevallen getracht wordt het wegdraineren van winsten te voorkomen door het moeilijk aan aandeelhouders te onthouden dividend in aandelen uit te keren wijst erop, dat men alle mogelijkheden, ook wanneer deze zoals de onderhavige schaduwzijden hebben, aangrijpt om in de kapitaalbehoefte te voorzien en de liquiditeitspositie te verlichten.

Wanneer de omstandigheden zo zijn, dat, rekening houdende met een in de toekomst onvoldoende aanbod van besparingen op de kapitaalmarkt, ondernemers in eerste instantie aangewezen zijn hun kapitaaltekort buiten de geld- en kapitaalmarkt om aan te vullen, dan zullen zij geen andere uitweg hebben dan de beperkte mogelijkheden te benutten, welke in de onderneming zelf gelegen zijn. Hiervoor komt in de eerste plaats de door de onderneming gemaakte winst in aanmerking. Om deze financieringsvorm echter in voldoende omvang toegankelijk te maken, zullen de overheidsmaatregelen, welke bij voortduring en naar ons wil voorkomen thans tegen het belang van de gemeenschap in het evenwicht in de financiering verstoren, belangrijk moeten worden herzien. Alleen dan kan het jarenlang aan roofofbouw blootgestelde productieapparaat weer op peil worden gebracht en zullen waarborgen gegeven zijn, dat middelen, die als kapitaal in de onderneming dienen te blijven, niet als inkomen worden verteerd. Het huidige systeem van overheidsleiding, hetwelk hardnekkig blijft vasthouden aan historische kostprijzen en waarbij calculatie volgens vervangingswaarde niet is toegestaan, bereikt weliswaar, dat de verschijnselen ener inflatorische ontwikkeling worden onderdrukt, maar daar staat economisch het grote nadeel tegenover, dat het productieapparaat in bepaalde vitale sectoren ernstig uitgeput raakt. Bovendien dreigt het gevaar, dat door de officieel geproclameerde onzuivere winstberekening ondernemers worden meegesleept op basis van nominale winst, in wezen dikwijls schijnvoordeel, dividenden en tantièmes uit te betalen, waardoor de substantie van het bedrijf wordt opgeteerd en die al mede ten koste van het gemeenschapsvermogen gaan.

Afgezien van hun direct schadelijke werking hebben zodoende de overheidsmaatregelen de schadelijke nevenwerking, dat ondernemers de realiteit op het punt van maatregelen tot instandhouding van kapitaal en productievermogen onvoldoende onder ogen zien.

II

In het licht van het bovenstaande zijn de gegevens van het Unilever-verslag en het betoog van de Voorzitter van dit concern in de algemene aandeelhoudersvergadering van eminent praktische waarde. Met sprekende voorbeelden worden de verschillende aspecten van het financieringsprobleem toegelicht. Het behoeft niet te verwonderen, dat de tegenwoordig bij de afschrijvingen op het vaste actief naar voren komende disharmonieën daarbij in de eerste plaats aan critiek worden onderworpen. Dienaangaande wordt in de redevoering gezegd:

„De oorspronkelijke kostprijs van onze einde 1947 aanwezige duurzame productiemiddelen bedraagt f 883 miljoen. Afschrijving vindt plaats op de tot dusver gebruikelijke wijze, hetgeen ertoe zal leiden dat dit bedrag, wanneer te zijner tijd tot vervanging van productiemiddelen zal moeten worden overgegaan, daarvoor beschikbaar zal zijn. Indien wij echter een schatting maken van het bedrag, dat nodig zou zijn, wanneer wij op dit ogenblik tot vervanging van onze productiemiddelen zouden overgaan, dan komen wij op een totaal van f 1.584 miljoen, zodat uiteindelijk onze afschrijvingsreserve een tekort van f 701 miljoen zal opleveren. Indien wij dus zouden volstaan met onze normale afschrijvingen, dan zouden wij tot dit bedrag tekort schieten in onze plicht tot instandhouding van de duurzame productiemiddelen, die nodig zijn om ons bedrijf in zijn huidige omvang voort te zetten. Wij zouden dan b.v. minder machines hebben en wij zouden personeel moeten ontslaan. Wij zouden een vermindering van de omvang onzer zaken alleen kunnen voorkomen door nieuw kapitaal op te nemen, maar dit is, zoals ik later zal aantonen, geen aanvaardbare oplossing van het vraagstuk. Indien de aanschaffingskosten van gebouwen en machines verder zouden stijgen, zou het tekort groter worden en, indien deze kosten zouden dalen, zou het tekort kleiner worden. Maar in ieder geval is het volkomen onwaarschijnlijk, dat het prijspeil zo ver zal dalen, dat onze op de oorspronkelijke aanschaffingsprijzen gebaseerde afschrijvingsreserves voldoende zullen zijn.

De enige methode om het deel van ons vermogen, dat in duurzame productiemiddelen is belegd, in stand te houden, is daarom, dat wij in de verkoopprijs van onze producten het juiste naar de tegenwoordige prijzen berekende equivalent van de verbruikte productiemiddelen opnemen. Indien wij dit niet kun-

nen doen, dan stellen wij onze verkoopprijzen vast op een grondslag, die beneden de werkelijke kosten ligt, en indien het gehele bedrijfsleven hetzelfde doet, dan teren wij als natie ons volksvermogen in”.

Met betrekking tot de opgetreden waardeestijging van de bedrijfsvoorraden wordt terecht betoogd, dat de waardeestijging geen winst in reële zin betekent, omdat vervanging tegen hogere prijzen noodzakelijk is. Dit wordt als volgt met een eenvoudig voorbeeld geïllustreerd:

„Een fabrikant koopt 100 ton grondstoffen voor f 10.000. Deze grondstoffen verwerkt hij tot eindproduct. Nu stijgt de marktwaarde der grondstoffen tot f 14.000. De fabrikant stelt nu, op de basis van de vervangingswaarde, de verkoopprijs van zijn eindproduct zodanig vast, dat hij voor de daarin begrepen grondstoffen f 14.000 terugontvangt. Behalve zijn eventuele werkelijke fabricagewinst heeft hij aldus op zijn grondstoffen schijnbaar een winst van f 4.000 gemaakt. Deze schijnwinst wordt, als ware zij werkelijke winst, in de verschillende landen in verschillende mate belast. Laat ons aannemen, dat hij over deze schijnwinst ongeveer f 2.000 aan belasting zal hebben te betalen. Dan houdt hij f 12.000 over om zijn voorraad weder aan te vullen. Met deze f 12.000 kan hij maar 85 ton aankopen, zodat zijn reëel vermogen is aangetast. Dit systeem van belastingheffing komt dus hierop neer, dat de regeringen een deel van de inkomsten, die tot dekking der lopende staatsuitgaven dienen, verkrijgen door intering van het vermogen der industrie”.

Prijsvoorschriften en belasting negeren de prijsstijgingsfactoren en vormen daardoor een bron van voortgaande verstoringen; zij doen middelen afvloeien, welke als kapitaal in de onderneming behoren te blijven. Dit vasthouden aan de oude waarden is een gevaarlijk anachronisme geworden, wat in de volgende passage nog eens wordt gezegd:

„Het is evenzeer van belang, dat de regeringen een juist begrip van het vraagstuk hebben, maar dit is helaas nog niet het geval. De overheidsvoorschriften op het gebied van prijscontrole staan in de regel slechts prijzen toe, die gebaseerd zijn op afschrijvingen, berekend naar de vóóroorlogse aanschaffingskosten van gebouwen en machines. Nederland levert hiervan een sprekend voorbeeld op. Volgens de traditionele methode van boekhouding, waarop de dienst van de prijsbeheersing zich bij zijn berekeningen baseert, hebben wij in ons bedrijf hier te lande winst behaald. Deze winst is echter nagenoeg geheel fictief. Wanneer wij onze bedrijfsresultaten op juiste wijze berekenen en daarbij de voor de instandhouding van het vermogen vereiste voorzieningen treffen, dan verdwijnt zij bijna geheel.

Even ernstig is het, dat de regeringen nog niet tot het inzicht zijn gekomen, dat bij de belastingheffing de op een juiste grond-

slag berekende afschrijving in mindering van de belastbare winst dient te worden gebracht. De officiële methode komt in het kort hierop neer, dat het voldoende geacht wordt, indien de afschrijving, die men in mindering van de belastbare winst toelaat, maar het bedrag oplevert, dat de duurzame productiemiddelen oorspronkelijk hebben gekost. Ook laat men voor de van een voorraad verbruikte grondstoffen slechts in mindering toe het bedrag, dat zij oorspronkelijk hebben gekost, toen de prijzen nog lager waren. In beide gevallen negeert men volkomen de tegenwoordige prijzen en dientengevolge de kosten van vervanging van de verbruikte productiemiddelen en grondstoffen. Een dergelijke houding is alleen dan logisch indien men, in strijd met hetgeen iedereen elke dag met eigen ogen kan waarnemen, aanneemt dat de waarde van duurzame productiemiddelen en voorraden tussen het tijdstip van aanschaffing en het tijdstip, waarop zij dienen te worden vervangen, geen verandering ondergaat. In beide gevallen komt het aan op de tegenwoordige prijzen; ter berekening van de belastbare winst dient men van de brutowinst af te trekken de bedragen, die nodig zijn om zonder vermindering van de hoeveelheid tot vervanging van de duurzame productiemiddelen en de voorraden tegen die tegenwoordige prijzen over te gaan”.

De ietwat uitvoerige citaten uit de toespraak ter Unilever-aandeelhoudersvergadering behoeven geen verder commentaar, zij spreken voor zichzelf.

Het kan leerzaam zijn te vermelden wat door de financiële leiding van het Unilever-concern zelf gedaan is om aan de geschetste bijzondere risico's het hoofd te bieden.

Volgens het jaarverslag werden twee speciale reserves gevormd en in mindering van de winst gebracht. In de eerste plaats een reserve van ongeveer f 39 miljoen voor vervanging van vaste activa en in de tweede plaats een reserve van ongeveer f 44 miljoen tegenover voorraden.

Het gereserveerde voor de vaste activa is het verschil tussen de afschrijving naar de normale percentages over de oorspronkelijke aanschaffingsprijs en het bedrag, dat men verkrijgt door deze percentages toe te passen op de huidige vervangingswaarde.

De reserve tegenover voorraden is vergroot met het bedrag, hetwelk ongeveer representeert de waardeinstijging op de gebonden voorraden, zodat uit de omzetwinst is geëlimineerd dat deel van de in geld gerealiseerde omzetten van voorraden, hetwelk gelijk is aan het verschil tussen kostprijs en vervangingswaarde.

Goed beschouwd zijn dit reserves à double usage, want zij bewijzen hun nut in verband met de duurdere vervanging, waarvoor zij middelen in het bedrijf houden, maar uit een ander oogpunt zijn zij nodig voor het geval een prijsdaling zou intreden,

namelijk ter dekking van de verliezen, die dan geleden zouden worden.

Het hoeft wel geen betoog, dat de Unilever N.V. niet de enige is, welke tot financiële voorzieningen van deze aard is overgegaan. Analoge maatregelen werden volgens het jongste jaarverslag door de Philips Gloeilampenfabrieken getroffen, terwijl men ook bij andere ondernemingen niet achterwege bleef op gelijke wijze voor de financiële versteviging van het bedrijf offers te brengen.

Voelen zich de grote goede renderende concerns reeds ernstig beknot in hun streven de kapitaalvoorziening in gezonde banen te leiden, bij de ondernemingen, die het rentabiliteitshalve minder goed stellen, ligt het vraagstuk veel erger. Zij weten, dat zij te eniger tijd, als de toestanden iets meer normaal zijn geworden, genoodzaakt zullen zijn een beroep op de kapitaalmarkt te doen. Met een vooruitziende blik schrikken zij ervoor terug de toekomstige aandeelhouders van de onderneming te vervreemden door de indruk te geven, dat het bedrijf feitelijk niet rendabel is en daarom worden thans nog vaak dividenden gedeclareerd, die niet uit reële, maar uit schijnrentabiliteit voortspruiten.

III

Wanneer wij het standpunt huldigen, dat de overheidsmaatregelen op prijspolitiek en fiscaal gebied gedurende de oorlogsjaren en de eerste fase van het herstel tot op zekere hoogte door de toenmalige economische omstandigheden van de schaars-te-economie gemotiveerd waren, dan zullen, — het verleden als een voldongen feit aanvaardend — nu kapitaalvorming zo noodzakelijk is, dat zij andere overwegingen in de schaduw stelt, de bakens thans verplaatst moeten worden.

Zonder aan de argumenten tegen de bestaande prijsvoorschriften alle waarde te ontzeggen, wil het ons voorkomen, dat de ergste misstanden niet op dit gebied liggen. Toch zal het goed zijn ook hier op revisie aan te dringen. Wordt in de onzuivere en economisch irreële kostprijscalculatie een wijziging ten goede gebracht, dan behoeft daaruit nog niet de vrees voort te vloeien, dat de prijzen omhoog worden geforceerd. Bij het nog steeds stijgende omzetvolume en de nog redelijk lopende export, waar extra winstmarges worden behaald, zijn kostprijsverlagende krachten werkzaam, welke in zekere mate de kostprijsverhogende elementen kunnen neutraliseren.

Het revisieprobleem spitst zich derhalve toe op verlaging van belastingdruk. Indien de lof van overheidswege aan onze ondernemers voor hun verhoogde inspanning en het weder op een levenskrachtig peil brengen van hun zaken meer betekent dan „lip service”, dan zal spoedig een fiscale koersverandering nodig

zijn, wil de verdere vooruitgang niet in een chronisch kapitaalgebrek vastlopen. Het valt niet moeilijk aan te tonen, dat dit op iets langere termijn gezien ook een schatkistbelang is.

Zonder te treden in de vraag, of de overgang van de vennootschapsbelasting naar een ander stelsel noodzakelijk is, zal, opdat de kapitaalvorming en de eis tot verhoogde productie geëffectueerd kunnen worden, bij handhaving van de winstbelasting, allereerst aan verlaging van de tarieven gedacht moeten worden, terwijl daarnaast de fiscale winstberekening zo moet worden herzien, dat een veel groter deel van de winst dan thans wordt toegestaan voor reserveringsdoeleinden onbelast wordt gelaten. Bovendien zou, in navolging van wat in andere landen is geschied, aanstonds een fiscale revalorisatie of verhoging van de afschrijvingen op de vóór 1940 aangeschafte en nog in bedrijf zijnde activa mogelijk gemaakt dienen te worden.

Het is steeds het argument van prijsbeheersing en belastingwetgever geweest, dat het uitgaan van de vervangingswaarde onaanvaardbaar is, omdat deze waarde, in gevallen, waarin werkelijke vervanging van nog in gebruik zijnde bedrijfsmiddelen nog achterwege blijft en men zich dus met schattingen moet behelpen, een subjectief element in het geding brengt. Dit element zou bezwaarlijk aan voorschriften zijn te binden en de contrôle uiterst moeilijk of onmogelijk maken. Het wil ons voorkomen, dat deze bezwaren sterk worden overdreven. Wanneer, zoals wij elders¹⁾ hebben aangegeven, met betrekking tot afschrijvingen de calculatie niet aan de willekeur der betrokkenen overgelaten wordt, maar vaste en redelijke grenzen ter vaststelling van de revalorisatie-coëfficiënt worden gegeven, dan zal een verbeterde regeling stellig uitvoerbaar zijn.

Wordt aan ondernemers ruimere financiële armslag gegeven, dan behoeft niet de vrees te bestaan, dat zij nu plotseling zullen besluiten tot vernieuwing en uitbreiding der installatie met dure machines, met kostbare en luxueuse gebouwen, alles tegen sterk verhoogde prijzen aangeschaft. Hiertegen zou stellig uit monetair oogpunt wegens een verondersteld tegen elkaar opbieden op de markt van de nog steeds schaarse investeringsgoederen bedenking kunnen worden gemaakt. Gegeven evenwel de contrôles in de materiële sfeer, met name de beperkte deviezen-toewijzing, lijkt deze vrees ongerechtvaardigd. Bovendien is de vrijkomende besparingsmarge niet van zo doorslaggevende betekenis, dat alle investeringsproblemen daarmee met één slag zullen worden opgelost.

¹⁾ Is aanpassing der balansen nodig, *Economie* Nov. 1947. Voor de Belgische regeling zie: E. Dumer, *De revalorisatie der afschrijvingen* in *Economisch en Sociaal Tijdschrift*, Dec. 1947.